

CO JE A CO NENÍ KULTURNÍ/SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE PO DVOU LETECH.

ZÁVĚR DISKUSE.

ZDENĚK R. NEŠPOR – MAREK JAKOUBEK

Transformace českých sociálních věd po roce 1989 proběhla mírně až bezbolestně, zdá se nám, že pohřichu až příliš bezbolestně. Pokud však jde o aplikaci západních modelů fungování, hodnocení a konec konců i financování společenských věd, které sice nejsou skvělé, avšak nepochybně jsou nejlepší z možných, zůstává naše vědecká obec daleko za srovnatelnými komunitami Maďarska a Polska, o těch západních ani nemluvě. Účast českých vědců na mezinárodních projektech (natož jejich vedení) je nízká, stejně jako množství publikací v renomovaných (impaktovaných) časopisech, zahraničních i (nemnoha) domácích.¹ Ani zavedený grantový systém, hodnocení pracovišť nebo posuzování statí rozhodně nejsou bez chyb, i když je nepochybné, že jde o vykročení správným směrem. Čím to je?

Hlavní příčinu spatřujeme v namnoze formální transformaci naší vědecké obce, pracovišť, badatelských kolektivů i jednotlivců a jejich myšlení, jež jakoby stále naplňovalo Holého metaforu „malého českého člověka a skvělého českého národa“ (Holý 2001). Věda, která vzniká v české kotlině, je považována za nejlepší vědu, i když si to zbytek světa nemyslí (ani nemůže, protože se s ní vinou oboustranné jazykové inkompetence nemůže seznámit), zatímco každý jednotlivý badatel si dává dobrý pozor, aby nevyčnival, neurazil nikoho jiného, nechal žít proto, aby sám žil (Tucker 1997: zejm. 199–200). Výsledkem je, že recenze a nejruznější další hodnocení fungují jako „přátelské poklepání na rameno“ případně (mnohem méně často) jako prostředek ventilace personálních a zájmových konfliktů mezi jednotlivými vědeckými „klikami“. Budeme-li upřímní, systém fungování vědy vede k tomu, že se mladší i právě zrození badatelé učí od starších a zkušenějších – ovšem někdy ani ne tak odborné kvality, jako spíš „způsob boje“ či bezproblémového vzájemného soužití. Skutečná konkurence, k níž vede pouze

široká mezidisciplinární, metodická a mezinárodní konkurence, prakticky neexistuje, ačkoli právě ona výrazně přispěla k systémové „amerikanizaci“ západoevropské vědy a výzkumu ve druhé polovině 20. století.

Šlo o proces sice bolestný, avšak přinášející nezpochybnitelné vědecké výsledky, stejně jako aplikovatelné/alternativní politiky pro veřejný diskurz a decísní sféru. Odpuští-li nám čtenáři beletristickou citaci, výsledkem je/měl by být systém, v němž každý, kdo po náročném postgraduálním studiu získal titul PhD., „už do věci investoval tolik času a peněz, že pro něho nepřichází v úvahu žádná jiná kariéra než akademická, a to výhradně úspěšná, neboť jiná je nepřijatelná. Zkrátka a dobře, je vyškolen k profesi, která je prosáklá duchem volného podnikání neméně než Wall Street a ve které každý vyučující vědec uzavírá se svým zaměstnavatelem osobní smlouvu a má právo prodat své služby tomu, kdo nabídne nejvíc“ (Lodge 1993: 12; překlad A. Přídala). Různá scientometrická měření by sice neměla být jediným kritériem hodnocení kvality – a tedy „ceny“ – vědců (kateder, ústavů, oborů...) (cf. Macháček 2004: 21–23; Petrovský 2005), nicméně pro svou transparentnost by se měla stát přinejmenším fundamentální formální podmínkou jakéhokoli dalšího posuzování, podobně jako disertace či habilitace, získané nejlépe na jiných než domovských pracovištích. Na rozdíl od jiných společenských disciplín nutno vyzdvihnout českou ekonomii, která se o to již teď alespoň pokusila (Turnovec 2005).

K podobné transformaci v dalších sociálních vědách rozhodně nedošlo a zdá se, že k ní stále chybí „politická vůle“. Výrazem tohoto stavu je i petrifikace antikvovaných vědeckovýzkumných metod a přístupů, které málokdy vyvolávají náležitou kritickou odezvu (cf. např. Nešpor 2004; *Idem* 2005), což se v případě (re)konstituované kulturní/sociální antropologie projevuje pouhým přeznačením jiných vědních disciplín (nejčastěji klasického národopisu) touto dobře prodejnou nálepkou. Namísto vzniku skutečně antropologických pracovišť, stojících vedle těch etablovaných (mnohdy velmi kvalitních), došlo k jejich rétorickému posunu směrem k různě definované antropologii, aniž by to přineslo odpovídající vědecké výsledky. Protože daný stav považujeme za nešťastný, před třemi lety jsme proti němu hodlali na stránkách *Českého lidu* (níže ukážeme, proč právě zde) bojovat. Nedávno zesnulý šéfredaktor Zdenek Hanzl, jakkoli vycházející ze zcela odlišného metodického zázemí, naši snahu uvítal a studie *Co je a co není kulturní/sociální antropologie?* skutečně vyšla (Nešpor–Jakoubek 2004). Dočkala se i jisté diskuse, kterou bychom chtěli na následujících řádcích shrnout a komentovat, a tím spíše jsme rádi, že naši argumentaci přijali za svou badatelé v jiných disciplínách (např. Rataj – Ratajová 2004: 2), i když její reflexe na „nejpostižnějších poli“, v rámci kulturní/sociální antropologie, etnografie/logie a podobných oborů zůstala chudá (cf. Lozoviuk 2005: 7).

Naše zamyšlení nad příčinami i důsledky *statu quo* české antropologie budí i v tomto případě bráno jako věcné, nikoli osobní, i když je důsledkem působení

konkrétních osob, institucí a programů (v různé míře formalizovaných). Byli bychom velmi neradi, kdyby se rozhořela další, nikam nevedoucí, polemika nad konkrétními jmény, z níž by se vytratily věcné argumenty, podobně jako v případě ohlasů na „paličskou“ analýzu A. Tuckera (Tucker 1997), s jejímiž věcnými závěry se namnoze ztotožňujeme.² Diskusi bychom chtěli uzavřít co možná konsensuálně, zdůrazněním toho, na čem se všichni alespoň rétoricky shodnou, byť s poukazem na skutečnost, že praktické naplňování těchto požadavků za jejich deklarací poněkud pokulhává.

Diskuse, která (ne)proběhla

Příspěvek *Co je a co není kulturní/sociální antropologie?* jsme psali záměrně argumentačně vyhroceně, aby vyvolal tolik potřebnou diskusi a potažmo systémové změny na poli rodící se české kulturní/sociální antropologie. Metaforicky řečeno, antropologii sice rozhodně nehrozilo mrtvé zrození, zato se však našlo, alespoň po našem soudu, množství „kukaččích dětí“, skrývajících se pod tímto označením a hrozících zadusit nemnohé vlastní. Proto jsme se – při vědomí toliko teoretické platnosti takového rozhraní – pokusili vymezit, co antropologie není, s nemenší razancí než to, co tvoří základ kulturní/sociální antropologie, čím a z jakých pozic by se v našich poměrech měla zabývat. Studie vyvolala různorodé reakce, prakticky však omezené na stránky *Českého lidu*³ a na „méně angažované“ badatele. Hlavní protagonisté české antropologie (nebo ti, kteří se za ně sami považují) do diskuse „překvapivě“ nijak nezasáhli, kromě úprav spojených s recenzním řízením. V této souvislosti nás zaráží jen míra nepochopení některých diskutujících. Například J. Vařeka totiž neváhal označit J. Grygara, kriticky hodnotícího Kandertovu práci o sociální strukturaci a procesech v horehronských vesnicích,⁴ za našeho soupeřníka (Vařeka 2005: 182–183), třebaže právě Grygar patřil mezi čelné ústní kritiky našeho pojetí kulturní/sociální antropologie, ačkoli ani on nesvěřil své výhrady tištěnému slovu a diskusi širší vědecké obce. Jak pak o nějaké výměně názorů vlastně hovořit?

První tři reakce na studii *Co je a co není kulturní/sociální antropologie?* přineslo třetí číslo *Českého lidu* v roce 2004, dvě z nich poměrně překvapivě spíše souhlasné a třetí poněkud zvláštní. Tehdejší vedoucí Katedry sociálních věd na pardubické univerzitě, mezi jejíž (nemnohé) vyučované obory antropologie patří, P. Kokaisl se totiž ptal, co a k čemu vlastně kulturní/sociální antropologie je, jaké jsou její metody a lze-li ji také aplikovat (Kokaisl 2004)? Nehledě k tomu, že oponent náš článek četl poněkud nepozorně, protože jinak by alespoň základní poučení o všech třech tématech získal,⁵ jistě se mohl informovat přímo u svých antropologicky zaměřených kolegů nebo v akreditačních dokumentech pracoviště, které vedl. Kokaisl tak má pravdu v jediné věci, že se totiž kulturní/sociální antropologie, ovšem nejen česká, poněkud obsesivně zabývá svými sebedefinicemi. Zjistí to každý, kdo jen letmo přehlédne jakýkoli soubor antropologických

učebnic, na nichž přírodního/technického vědce jistě zarazí i výrazná orientace na „otce zakladatele“ a počátky formování moderní antropologické tradice. Jak nicméně ukázal jeden z žijících klasiků oboru, lze to mnohdy považovat spíše za výhodu (Barnard 2004), a budeme-li sledovat úvahy I. T. Budila, zárodky antropologického myšlení v tomto smyslu tvoří nedílnou součást našeho kulturního dědictví (Budil 2001).

Naopak Jiří Woitsch se k našim závěrům takřka bezvýhradně přihlásil, i když sám musel konstatovat, že antropologem není a být ani nechce (Woitsch 2004). Nehledě na odvahu, s níž tak učinil, je třeba jeho přístupu vzdát hold za otevřenost a náležitost. Etnografie, jak ji chápeme my i jak ji chápe Woitsch, může a měla by existovat *paralelně* k antropologii (stejně jako další obory) a měly by se vzájemně obohacovat při vědomí různě výrazné odlišnosti metod, přístupů i témat. Stejně jako se v některých případech (Woitsch uvádí například typologii tradičních slovenských domů) může stát etnografie zároveň služkou i učitelkou antropologie – služkou proto, že takové poznání pro antropologa bude asi jen východiskem dalších úvah o sociální strukturaci a podobně, a učitelkou proto, že druhý zmíněný nejspíš nebude mít v hlavě pro etnografa samozřejmou znalost výsledků mnoha let práce deskriptivního a srovnávacího národopisu – týž vztah může platit i opačně, v okamžiku, kdy bude etnograf potřebovat vysvětlit *proč* (v termínech sociálních aktérů, symbolických významů a konec konců i historického a subjektivního času) dané habitační uspořádání vlastně vzniklo.⁶ Chybná je ovšem představa, že antropolog prostě jen bude konstruovat různé hypotézy na základě toho, jak se mu jeví pravděpodobné (*ibid.*: 281). Tak před bezmála stolety začala postupovat fenomenologická filozofie a jí ovlivněné školy v rámci jiných disciplín (*cf.* např. van der Leeuw 1967: 671n.), což je také důvod, proč tzv. filozofickou antropologii nepovažujeme za součást sociální/kulturní antropologie.⁷ Naproti tomu kupříkladu C. Geertz trvá na aplikaci zhuštěného popisu, protože jen tak je možné (přinejmenším) prostřednictvím *ne/souhlasného* soudu odborníků potvrdit či naopak vyvrátit závěry jistě subjektivních antropologických pozorování a konstrukcí smyslu sociálního jednání. Současně je nutno vědět o hranicích antropologického poznání. Antropologické tázání po kulturních významech archeologických artefaktů, o kterém mluví Woitsch (Woitsch 2004: 281), totiž bez existence dostatečného množství pramenů podle našeho názoru prostě legitimní není, a právě to je jeden z důvodů, proč archeologii *nepovažujeme* za antropologii. Kromě těchto drobných vzájemných neporozumění, k jejichž odstranění musí sloužit právě veřejná a věcná diskuse, Woitschův článek obsahoval pouze jedinou výraznější výtku vůči naší studii, spočívající v nedostatečném rozvinutí výkladu o historické antropologii. Vzhledem k tomu, že se jeden z autorů tomuto přístupu systematicky věnuje, včetně jeho historie a metodologie (Nešpor–Horský 2004; Nešpor 2005a), což historický etnolog Woitsch jistě dobře ví, nepovažovali jsme za důležité uvedené téma sofistikovaneji rozebírat na strán-

kách odlišně zaměřeného časopisu. Pokud tím došlo k jistým nedorozuměním, čtenáře odkazujeme na citované studie.

V podstatě souhlasně se k našim názorům postavil také P. Skalník, který současně kriticky zhodnotil „politické“ poměry v rámci českých sociálních věd (cf. Skalník 2002; *Idem* 2002a), nepřející samostatné konstituci kulturní/sociální antropologie (Skalník 2004). Vyčítal-li nám Skalník něco, byla to publikace příspěvku na stránkách *Českého lidu*, k níž se ještě dostaneme, respektive marnost jakékoli snahy změnit postavení kulturní/sociální antropologie v českých zemích. Pokud jde o poslední věc, Skalník bohužel zřejmě má do značné míry pravdu, jak o tom svědčí průběh celé diskuse okolo našeho článku, ale snad si můžeme přát, aby neměl pravdu úplnou. Má-li se něco změnit, nedojde k tomu samovolně, ale náprava leží především v našich rukách. Nepodařilo se sice (zatím?) etablovat kulturní/sociální antropologii jako obor, ve kterém lze dosahovat doktorských⁸ či docentských gradů, netřeba toho však tolik želet. Kolik totiž máme doktorů, docentů či profesorů se skutečným antropologickým školením, kteří by se mohli stát školiteli budoucích doktorů? A pokud je nemáme, není snad lepší spokojit se s víceméně funkčními syntézami antropologie a dalších oborů na FHS UK v Praze či FF ZČU v Plzni,⁹ jež uváděl Skalník? I když případné dlouhodobé trvání tohoto stavu považujeme za tragické, soudíme, že skutečným kulturním/sociálním antropologem se v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nelze stát pouze formálním studiem, nýbrž především vlastní pílí a terénní praxí – a pak nechat se strom pozná po ovoci, jak bylo napsáno a čemuž může sloužit pouze svrchu naznačená veřejná soutěž. Pokud se přitom stane, že nás záhy odborně přerostou naši studenti, bude to jedině dobře.

Souhlasí-li s námi P. Skalník stran vymezení a funkce kulturní/sociální antropologie a souhlasíme-li naopak my s ním v otázce, že k její skutečné institucionálnímu ještě nedošlo, a v analýze příčin tohoto stavu (nedostatečné vyrovnání s tradicí normalizační etnografie a folkloristiky), nemůžeme se s ním plně ztotožnit pokud jde o způsob argumentace a vyvozené závěry. *Ad primum* se již dostatečně jasně vyjádřil Z. Hanzl ve svém dovětku ke Skalníkově replice (Hanzl 2004; cf. také Hubinger 2005: 84, pozn. 3), *ad secundum* nutno zopakovat, že jsme to především my sami, komunita těch, kdo se (přínejmenším částečně) považují za proponenty kulturní/sociální antropologie v českých zemích, kteří můžeme změnit stávající stav. Stejně jako můžeme vychovávat studenty, vyučujeme-li antropologii, můžeme také antropologická témata prosazovat v časopisech a na dalších diskusních fórech – a především iniciovat vznik dalších antropologických studií.

Naše vnější a tudíž jistě amatérské poznámky o archeologii vyvolaly kritiku kolegy V. Matouška (Matoušek 2004) a brněnského J. Ungera (Unger 2005), kteří sice opravují některá naše upřílišněná tvrzení (což vítáme), avšak bohužel se mýlí s vlastní podstatou. Naprosto totiž souhlasíme s Matouškovým tvrzením, že

česká archeologie existuje a přes nezbytnou spolupráci by nadále měla existovat nezávisle na antropologii, stejně jako jsme rádi i za ty nemnohé teoretické diskuse mezi archeology (včetně zásadní oborové skepse S. Vencla), protože naše antropologie nemá ani je. Tím spíše je ovšem nepřipadné, snaží-li se někteří archeologové etablovat vlastní disciplínu jako součást antropologie; jak správně poznamenal J. Unger, „archeologická antropologie není ... nic úplně nového, ale spíše jen pojmenovává určitý [dávno existující] směr bádání“ (Unger 2005: 71). Dodali bychom, že *každá* dobrá archeologie by se podle našeho názoru měla zabývat rekonstrukcemi života našich předků na základě archeologických pramenů, aniž by se přitom vydávala do hájemství nepodložených spekulací, jež *ex post* označí za antropologické. Přechody mezi oběma diskurzory jsou jistě možné, musí však mít jasné metodické hranice.¹⁰ Dokazovat na tomto základě, že i archeologie splňuje námi naznačená definiční kritéria sociální/kulturní antropologie (Matoušek 2004: 404–405), je proto stejně zbytečné jako dezinterpretační. Třebaže totiž archeologové i antropologové dělají terénní výzkum, společné jim je nanejvýš toto označení, archeologické rozumění artefaktům rozhodně nemůže být holistické atd., a pokud se archeologové věnují studiu historických i nedávných artefaktů (na což jistě mají právo, zejména jde-li o „vedlejší produkt“ jejich terénních výzkumů), měli by si k tomu přibírat odborníky z řad sociálních vědců. Trváme na tom, že je nesmyslná *garbage archeology* pouze jako archeologie, že k takovému studiu je třeba přizvat antropology, sociology, psychology i další badatele, i kdyby primárně vznikalo archeologickými *metodami*. Totéž ostatně platí v případě archeologie středověku a raného novověku, kde podobnou (někdy pomocnou, jindy vůdčí) úlohu sehrávají historikové a etnografové, protože pouze archeologické interpretace nálezů z těchto období by byly zbytečně neúplné. Aktuální výzkumné projekty V. Matouška ostatně jednoznačně svědčí o tom, že si je nezbytnosti takové spolupráce vědom a plně ji využívá, pak však není jasné, proč zastává Schifferovo (z hlediska archeologie „hegemonické“) časově neomezené pojetí archeologického pramene?

Na diskusi konečně zareagovali dva etablovaní etnologové nepatřící k „Robkově kamarile“ (Hubingerův termín) a jejím dědicům. Pokud jde o popis aktuálního stavu české etnologie/antropologie a jeho příčin, dal nám V. Hubinger v podstatě za pravdu, odmítl však snahu o ostré rozhraničení oboru, které podle jeho názoru může vést k ostrakizaci (Hubinger 2005). Takto jsme nicméně neargumentovali, naopak jsme se snažili vysvětlit, že antropologie například bez etnografie není možná, což je i názor Hubingerův a platí podle nás i *vice versa*; aktuální potíže je spíše v tom, je-li část etnografie považována (a považuje-li se sama) za antropologii. Jen proto má oborové a metodické rozhraničení smysl, zatímco v praxi by spolu antropologové, etnografové, sociologové, historici a další odborníci měli co nejúžeji spolupracovat, vzájemně se informovat a diskutovat o výsledcích své práce. Shodneme-li se na tomto, snad se tak již dostaneme na půl

cesty k tomu, aby to tak bylo i v českých zemích, přestože bude nutné čelit níže zmíněným opačným tendencím. Pomoc i vzpomínky „vysloužilých ovocnářů,“ třeba i na klady období nesvobody a naopak velké, někdy až příliš bezbřehé svobody po roce 1989, nám přitom mohou být jen k užitku.

Poslední, Vařekův příspěvek k diskusi chápeme především jako „obranu etnologie“ proti některým našim kritickým argumentům (Vařeka 2005). Dobře, že se někdo v tomto směru ozval, i když již zmiňované nesourodé propojování Grygarovy kritiky Kandertovy práce a našeho textu, vypůjčující si řadu argumentů z Woitschova článku (o jejichž relevanci jsme se zmínili výše) a fragmentů z dějin české či evropské antropologie/etnografie (tu fyzické, jindy spíše orientované sociálně, na literární prameny apod.) se nám nezdá příliš k užitku. Vařeka má jistě pravdu, že značná část toho, co u nás označujeme za (evropskou) etnografii či folkloristiku existuje i v západní Evropě, ať už pod hlavičkou dějin každodennosti a výzkumu „starožitností“, regionálních dějin, literární historie či jinak, avšak tím nijak nezpochybnuje naše tvrzení, že jde o existenci *vedle* kulturní/sociální antropologie, nikoli *místo* ní. Bude-li česká etnologie spíše historicky orientovaná a bude-li s to relevantně obhájit své výzkumy v diskusi s oborovými historiky, bude to tak jedinečně dobře a na jejím vztahu k antropologii se s J. Vařekou přeci naprosto shodneme. Spojení etnologie s historickým regionalismem, muzejnictvím, studiem pluralitních „pamětí“ (namísto jedné „dějin“; k tomu viz Třeštlík 2004) atd. je naprosto legitimní, zejména je-li po něm společenská poptávka;¹¹ nejsme si jisti jen tím, má-li dnešní etnologie mít monopol na výzkum současných „lidí města a venkova“, což takto absolutně naštěstí netvrdí ani náš oponent (Vařeka 2005: 187). Komparace s minulou hmotnou i duchovní kulturou, již etnografie disponuje především, totiž po proběhnutí modernizačních změn, může být více zavádějící než přínosná a nadto „lidová kultura“ i přes výrazný konzervatismus nikdy nebyla časově stálou. Úvahy o tradicionalitě evropské lidové kultury, které tak dlouho národopisné výzkumy podkládaly, se ve světle novějších poznatků ukazují jako zcela mylné – právě proto se stalo jedno z nejviditelnějších děl současné české etnografie/logie, *Narození a smrt v české lidové kultuře* A. Navrátilové (Navrátilová 2004), předmětem zásadní kritiky historiků,¹² zatímco oboroví kolegové je přijali s nadšením.¹³ Totéž však samozřejmě platí v případě současných sociálních struktur, procesů a obsahů, jejichž výzkum se nemůže omezit na témata (tradičně) zpracovávaná etnology.¹⁴ V této souvislosti je snad vhodné připomenout, že na Vařekovu kritiku našeho názoru o úzké propojenosti francouzské etnologie a sociologie (Vařeka 2005: 185) za nás již „předem odpověděl“ J. Woitsch (Woitsch 2004: 284).

Podstatnější než hádání o slovíčka, v němž by všichni zúčastnění (včetně nás) mohli diskutovat donekonečna, je celkové vyznění této výměny názorů. Je nějaké? Diskuse v podstatě ukázala, že existuje úzká skupina českých sociálních vědců, kteří mají blízko k (různě, ale nepříliš odlišně definované) kulturní/sociální

antropologii a jsou ochotni za ni veřejně bojovat (a to i pokud se sami nepovažují za její pretendenty). Do této skupiny můžeme řadit (skoro) všechny diskutující, i ty, kteří se k našemu přístupu přihlásili pozitivně na neformální rovině. Současně se však ukázalo, že existuje mnohem větší skupina lidí, kteří o něco takového zájem nemají a to přestože se sami za antropology považují/označují. Mimo výměny názorů v *Českém lidu* se nestalo vlastně vůbec nic. Česká kulturní/sociální antropologie *existuje dál jakoby nebyla* – nebo *neexistuje jakoby byla*.

„Zajíček v své jamce“ aneb pohled do zákulisí českých sociálních věd

P. Skalník vyjádřil ve svém příspěvku pochybnosti nad tím, proč jsme studii *Co je a co není kulturní/sociální antropologie?* publikovali právě v *Českém lidu*, jemž vyčetl primárně národopisný/vlastivědný charakter (Skalník 2004: 287). Na tomto místě mu můžeme odpovědět a současně se dostat k obecnější problematice prezentace výsledků vědecké práce.

Tlak na publikační činnost, související s hodnocením vědecké práce jednotlivých badatelů i pracovišť, s grantovými a dalšími výzkumnými projekty atd., může mít kladné výsledky jen tehdy, nebude-li povýtce formálním. Tak tomu u nás bohužel stále je,¹⁵ protože ke standardnímu výkaznictví stačí *jakékoli* položky, ať jde o novinové články, tiskové zprávy nebo interní „monografie“, s nimiž se širší veřejnost nikdy nebude mít možnost seznámit. Nejcennější vědecké publikace, studie v impaktovaných časopisech a monografie obvykle lze spočítat na prstech jedné ruky – kolik našich etnologů/antropologů například publikovalo v evropských časopisech, zmiňovaných J. Vařekou v jeho článku? Kolik v těch dalších? Argument, že o to zahraniční časopisy nestojí, přitom je druhořadý jednak proto, že i v České republice existuje jeden impaktovaný společenskovědní časopis tematicky blízký kulturní/sociální antropologii (*Sociologický časopis/Czech Sociological Review*), především však proto, že kupříkladu práce norské antropoložky H. Haukanes ukázaly pravý opak.¹⁶ Jak jsme již napsali v úvodním diskusním příspěvku, nepospíšíme-li si s takovými výzkumy a jejich náležitou prezentací, udělají je „za nás“ západní kolegové a marginalizace českých sociálních věd bude nadále pokračovat. Místo hodnotných článků a monografií z výzkumu totiž produkuje především druhořadé studie, jež si najdou místo v přečetných sbornících regionálního charakteru nebo v nově založených časopisech jepičího života a nulového ohlasu.

Stejně jako v případě jiných sociálních věd i česká kulturní/sociální antropologie podle nás po roce 1989 podlehla nebezpečnému nárůstu tiskovin bez čtenářské obce. Každé pracoviště nebo každá názorová skupina napříč pracovišti začala vydávat své publikace, sborníky, časopisy, v jejichž změti je stále obtížnější se orientovat a které (téměř) nikdo nečte, s výjimkou jejich vydavatelů. Z tohoto množství měl větší váhu jen původně studentský časopis *Cargo*, i když podle našeho názoru poskytoval příliš prostoru teorii a metodologii na úkor prezentace

skutečného výzkumu a především petrifikoval neblahé dědictví sociální struktury českých společenských věd. Skupina jeho vydavatelů se totiž od počátku stávala k ostatním badatelům spíše sektářsky, nezávisle na tom, že přišla s něčím vskutku novým a podnětným (nebo možná právě proto, z důvodu vědomí vlastní „exkluzivity spásy“). Dokud šlo o pouhou studentskou iniciativu, bylo to pochopitelné, v dlouhodobějším horizontu by však něco takového mohlo vést jen k naprosto zbytečnému rozměňování sil, k potlačování smysluplné konkurence a v neposlední řadě k omezování množství zahraničních publikačních výstupů, protože nejprve je „potřeba naplnit“ domácí časopisy a sborníky. Uvedenou, bohužel až příliš zažitou publikační „teorii“ rozhodně nesdílíme a proto náš článek vyšel právě tam, kde vyšel.

Je česká kulturní/sociální antropologie aktuálně tak výkonná, aby mohla „uživit“ kvalitní vlastní časopis? Dosavadní neúspěšné pokusy v tomto směru vedou spíše k obavám, že tomu tak není. I když bychom raději tvrdili opak, máme za to, že se naše antropologie bude alespoň dnes lépe rozvíjet, rezignuje-li na snahu mít vlastní oborovou publikační platformu typu časopisu, pokud antropologové současně budou publikovat jinde a budou mít možnost prezentovat své výsledky na společných sympoziích, konferencích, internetových portálech a podobně. Zejména druhá možnost se přitom již úspěšně rozvíjí péčí kolegů z plzeňské Filozofické fakulty,¹⁷ pokud jde o tu první, chtěli (a měli) bychom výrazněji „antropologizovat“ zavedené časopisy příbuzné, mezi jejich autory vytvořit skutečné konkurenční prostředí a současně trvale zvyšovat jejich kvalitu vyjádřenou scientometrickými parametry. Kromě již zmiňovaného *SČ/CSR* jde samozřejmě především o *Český lid*, dosud spíše tradicionalisticky orientovaný, a snad i o revitalizovanou revue *Lidé města*, jíž však dosud brání oborová a metodická bezbřehost (překračující pole kulturní/sociální antropologie především směrem k biologické antropologii a filozofii) a evidentně příliš měkké recenzní řízení. Další příspěvky na hranici antropologie a jiných oborů samozřejmě mohou publikovat zavedené a kvalitní časopisy jako *Archeologické rozhledy*, *Kuděj*, *Politická ekonomie*, *Religio*, *Soudobé dějiny* (abychom jmenovali z každého oboru alespoň jeden) a mnohé další,¹⁸ jejichž kvalita musí být neustále prověřována fungujícím oboustranně anonymním recenzním řízením,¹⁹ zatímco méně hodnotné ponechme všem možným regionálním tiskovinám, konferenčním a jiným sborníkům apod. Bude-li existovat přetlak ze strany autorů, nepochybně to povede k dalšímu zkvalitnění existujících časopisů a k průniku do mezinárodních vědeckých sfér.

Ačkoli takový vývoj považujeme za jediný možný, naše vědecká obec se mu dost urputně brání. Místo toho, abychom překonali vzájemná osobní záští a meritokraticky přiložili ruku k dílu na zkvalitnění stávajících časopisů (třeba právě *Českého lidu*), zakládáme/obnovujeme jiné či se s institucionální pomocí snažíme podtrhovat partikularismus různých vědeckých skupin, jež hrozí zlikvidovat i (nemnohé) již dosažené úspěchy. Odpustí-li nám čtenáři zcela výjimečnou per-

sonální adresnost, uvedeme konkrétní příklad: kolegové Y. Abu Ghosh a J. Grygar, titíž, kteří stojí za pokusem o obnovení časopisu *Cargo*, dostali příležitost připravit monotematické číslo *SČ/CSR* věnované antropologii postsocialismu.²⁰ Nehledě ke skutečnosti, že je k tomu podle našeho názoru příliš neopravňuje jejich dosavadní sporá publikační činnost, hrozí tu další výrazné nebezpečí „sektářského“ ohraničení toho, kdo antropologem být nejen má, ale přímo „smí“. Nechceme však soudit předčasně, proto vyčkejme, jak se hostujícím editorům jejich cíl zdaří, kolik skutečně nových, empiricky podložených sociálně antropologických studií transformující se české a slovenské společnosti jejich dílo přinese? I když rozhodně nepatříme mezi zastánce monotematických čísel časopisů, soudíme, že má velkou šanci stát se institucionalizačním základem budoucí české sociální antropologie, jež se již nebude muset sebedefinovat (o což jsme se pokusili my), nýbrž bude disponovat takovým přetlakem výzkumů, textů i osob, že pro ni vytvoření organizační struktury (včetně vlastního časopisu) bude hračkou. Stejně možná však naneštěstí je i opačná varianta, „zacyklení“ *statu quo*, osobních a skupinových sporů, teoretických a metodických diskusí bez závěru a smyslu, nečtených a obtížně naplnitelných časopisů a tak dále, z nichž se jaksi bude vytrácet vlastní podstata antropologie – terénní výzkum. Pro tuto variantu bohužel svědčí vývoj, jímž česká kulturní/sociální antropologie (ne)prošla za poslední dva roky.

S potěšením můžeme konstatovat dokončení nebo publikaci některých antropologických výzkumů, ať už jde o sociologický a antropologický výzkum moravského tzv. Filipova v období postsocialismu, prováděný pod vedením J. Kabeleho a J. Kanderta (Kandert 2004), nebo o zpracování dřívějších výzkumů na Slovensku a jejich prověření prostřednictvím návratného výzkumu (Kandert 2004a). Není to však málo na to, kolik máme „antropologů“, a dokáže to zakrýt skutečnost, že nejrozsáhlejší a také nejlépe provedený antropologický výzkum „transformace“ českého venkova provedla cizinka – již zmiňovaná H. Haukanes (Haukanes 2004)? Badatelé z Etnologického ústavu AV ČR se začali záslužně věnovat problematice současných migrací ze zemí třetího světa (Brouček 2005; Uherek 2003), je však otázkou, kdy se tato studia dotknou nezjevných témat, o nichž diskutují maďarští kolegové (Nyíri 2005). Je chvályhodné, že se státní správa a architekti české sociální politiky začali vážně zabývat výsledky antropologického studia cigánské/romské populace (Jakoubek–Poduška 2003; Jakoubek 2004; Jakoubek–Hirt 2004), protože tak může dojít k reformulaci stávající sociální politiky, není to však zneváženo přetrváváním skrytých paternalistického etnopolitického diskurzu? V případě několika dalších probíhajících šetření jsou jejich výsledky přinejmenším sporné, takže vlastně ani není o čem hovořit. Jednou z mála vlastní produkcí poměrně dobře pokrytých oblastí antropologie jsou dějiny oboru (Budil 2001; *Idem* 2003; Soukup 2004; lze-li rozšířit domácí antropologii i o slovenskou produkci, pak také Kanovský 2004). Tvoří však dějiny oboru

v případě antropologie (podobně jako u dějin filozofie) součástí disciplíny, nebo se jedná o diskurz svébytný, existující *vedle* či *souběžně* s diskurzem antropologickým (jako je tomu v případě dějin věd přírodních)? I pokud přijmeme první uvedené řešení, je nicméně nepochybné, že dějiny kulturní/sociální antropologie by neměly představovat *ústřední* badatelské pole tohoto oboru.

Závěrem

Vzhledem ke stavu diskuse i samotné existence oboru kulturní/sociální antropologie v českých poměrech nám nezbyvá než znovu zdůraznit původně proponovaná kritéria a argumenty. Máme za to, že konstitutivními prvky oboru leží v metodické oblasti a jde o stacionární terénní výzkum, holistické chápání skutečnosti (objektu výzkumu), interdisciplinaritu a teoretickou multiparadigmaticčnost, rozlišování etické a emické perspektivy; ani jeden z těchto prvků sice není pro antropologii výlučný, avšak právě a pouze ona leží na jejich průsečíku a je jím definována (podrobněji Nešpor–Jakoubek 2004). Vymezení kulturní/sociální antropologie přitom nemá být vymezením *proti* jiným vědním oborům, nýbrž *vedle* nich a při vědomí nezbytné vzájemné spolupráce, již chápeme jako zásadní nejen z teoretických a metodických důvodů poznání o sobě, ale v nemenší míře vzhledem k praktickému institucionálnímu postavení antropologie a antropologů v rámci české vědecké obce.

Těžko můžeme očekávat, že nám někdo (stát, Akademie věd, Bůh či bohové) „nadělí“ antropologický ústav/y, časopis/y, miliony na výzkum, habilitační a profesorská řízení, pokud se o to nepříčiníme sami. Jediným způsobem, jak to udělat, je podle nás výzkum a jeho náležitá prezentace. Vynikneme-li přitom ve světovém, evropském nebo alespoň českém měřítku, to znamená posuneme-li podstatnou měrou nejen poznání o sobě, ale i jeho praktické aplikace v decisní sféře, a v neposlední řadě umožní-li nám tato věda – s M. Blochem poněkud pateticky, ale ne neoprávněně řečeno – „lépe žít“ (Bloch 1995: 114), ostatní přijde samo.

Nechtěli bychom, aby tento pokus o uzavření dvouleté diskuse a současně pokus o letmé přehlédnutí, co se za tuto dobu událo uvnitř/na hranicích názorově se vyhraňující antropologické obce, vyzněl ještě radikálněji než sám její úvod. Nechtěli bychom přilévat oleje do ohně starých vášní a rozdmýchávat nové. Máme vážné obavy o osud české kulturní/sociální antropologie a společenských a humanitních věd vůbec, nicméně nejlepším způsobem, jak tyto obavy rozptýlit a jak nás zároveň usvědčit z omylu, bude odpověď prostřednictvím desítek výzkumných monografií či zahraničních článků.

Podnětná vzájemná konkurence, konstruktivní kritika a dlouhé fronty na vydání stále lepších studií přitom vůbec nemusí vést ke kopání nepřeklenutelných propastí, neměly by podvazovat spolupráci ale právě naopak. Nezapomeňme na to, že českou antropologii, časopis *Český lid* a tak dál neděláme jen proto, abychom tím cosi vykazovali, získávali prostředky, „áčková“ hodnocení, nýbrž především

pro nás samé. Antropologie je *naše* ve všech sedmi pádech a proto kredem zítřka necht' je: „Jediný zákon: opravdové, dalekozraké sobectví. Jediné přikázání: ...aby se všem dobře vedlo na zemi. Jediný hřích: hloupost. Jediná svátost: láska. Jediná taktika: spolupráce“ (Solar 1938: 153).

¹ V ČR je vydáváno celkem 26 impaktovaných časopisů, většinou z přírodovědných a lékařských oborů; společenské vědy zastupují pouze *Československá psychologie* (0,209), *Finance a úvěr/Czech Journal of Economics and Finance* (0,083), *Politická ekonomie* (IF 0,156) a *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* (0,200). Vše za rok 2004. Viz <http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi?DestApp=JCR&Func=Frame>

² Polemiky probíhaly na stránkách *Kritické přílohy Revolver revue* 10/1997, 11/1998 i jinde, včetně denního tisku; bohužel v naprosté většině případů šlo jen o ohlasy na několik vět Tuckerova článku, v nichž (možná nenáležitě) uváděl příklad olomoucké katedry filozofie, aniž se jeho oponenti vyjádřili k systémovým problémům českého vysokého školství a vědecké práce v univerzitním prostředí.

³ Jedinou další výjimkou bylo uspořádání *66. Gellnerovského semináře* v Praze 14. 4. 2005, na kterém jsme měli možnost přímo diskutovat s dalšími odborníky. Nebylo jich mnoho, chyběli bohužel zejména ti, o nichž se v závěru svého diskusního příspěvku zmiňoval J. Woitsch (Woitsch 2004: 286). Organizátorům, především P. Skalníkovi, jsme nicméně svou vděčností zavázáni.

⁴ Jednalo se o novinovou recenzi v *Lidové noviny* 12. 2. 2005: 18. Naopak Z. R. Nešpor se ujal řádné recenze Kandertova díla v antropologickém časopise, v níž nejen vyzdvihl jeho pozitivní stránky ale současně implicitně reagoval také na některé Grygarovy výtky; viz Zdeněk R. Nešpor: „Josef Kandert: Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století.“ *Lidé města/Urban People* 2/2005–16: 248–253.

⁵ Viz standardní učebnici Silvermanovu, jež nedávno vyšla ve slovenském překladu (Silverman 2005), zatímco domácí příklad, jak dělat „kvalitativní výzkum s kvantitativním zázemím“, poskytují Majerová-Majer 2003–05. Posledním publikačním počinem na tomto poli je Hendl 2005.

⁶ Zcela shodně se k možnostem vzájemného vztahu etnologie a kulturní/sociální antropologie vyjádřil také Vařeka 2005: 187.

⁷ Totéž soudíme o teologické antropologii, aniž tím zpochybňujeme jejich relevanci v rámci filozofického či teologického diskurzu nebo významný přínos, který zejména fenomenologická filozofie měla na sociální vědy. Je však třeba rozlišovat na jedné straně fenomenologickou filozofii jako takovou, na niž se vztahují metodické požadavky filozofického zkoumání, a fenomenologií ovlivněné sociální vědy (sociologii, religionistiku...), které musí splňovat apriorní kritéria společenskovedního výzkumu.

⁸ Skalníkovu tvrzení na tomto místě platí jen *sensu stricto*, ve skutečnosti totiž podstatnou část doktorských studijních programů na FHS UK v Praze (antropologie) a FF ZČU v Plzni (etnologie) tvoří právě kulturní/sociální antropologie.

⁹ Další bakalářské a obvykle i magisterské studijní programy kulturní/sociální antropologie (nebo něčeho jí velmi blízkého) dnes existují v Praze (FF – kulturologie), Pardubicích a nejnověji také v Brně.

¹⁰ Cf. např. recenzi Olga Nešporová: „Timothy Taylor: The Buried Soul. How Humans Invited Death.“ *Lidé města/Urban People* 1/2005–15: 241–244.

¹¹ Na druhou stranu jakožto antropologové, historikové a sociologové máme vážné metodické výhrady vůči fungování „muzejní kultury“, jež namnoze spíše nově konstruuje (nebo systematicky

ovlivňuje), než jen uchovává historické vědomí veřejnosti. Většina českých muzeí tu může sloužit jako příklad *par excellence*.

¹² Recenze Miroslava Melkesová: „Alexandra Navrátilová: Narození a smrt v české lidové kultuře.“ *Historická demografie* 28/2004: 209–215.

¹³ Např. recenze B. Beneše v *Český lid, Etnologický časopis* 92, 2005, 1: 109–111; V. Frolcové v *Religio, Revue pro religionistiku* 12, 2004, 2: 285–289; M. Turkové v *Lidé města, Revue pro etnologii, antropologii a etologii komunikace* 12/2003(!): 173–175.

¹⁴ Pro konkrétní případ migračních studií viz Nešpor 2005, kde ovšem není řečeno, že by etnologické studium migrací bylo *nahraditelné* nějakým jiným, nýbrž je zdůrazňována multidisciplinární spolupráce.

¹⁵ Viz Macháček-Kolcunová 2005, kde je dokonce poukázáno na skutečnost, že na některých (v daném případě ekonomických) pracovištích vlastně není potřeba *vůbec* publikovat.

¹⁶ V češtině cf. Haukanes 2004 a k tomu recenzi Z. R. Nešpora v *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 41, 2005, 1: 168–171.

¹⁷ Internetový portál AntropoWeb (<http://antropologie.zcu.cz>). [accessed 16. 1. 2006].

¹⁸ Toto tvrzení není v žádném rozporu se snahou o metodickou čistotu oboru, již prosazujeme, a současně zhodnocuje Hubingerovy, Matouškovy i naše obavy z toho, kam by vedlo „kopání propastí“ mezi antropologií a příbuznými obory. Antropologické studie v archeologických, ekonomických, historických, politologických a dalších časopisech přeci budou vycházet z antropologických metod a interpretací, zatímco s „hostitelskými“ obory budou spojeny tématicky.

¹⁹ O tom, jak se většina českých odborných časopisů „přes noc“ stala na politickou objednávku „recenzovanými“ a jak taková recenzní řízení vlastně fungují, by mohla být vedena další navýsost kritická diskuse. Do té se na tomto místě nechceme pouštět, rádi bychom však alespoň zdůraznili, že přes všechny výhrady má u nás patrně nejdokonalější verzi recenzního řízení *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Blíže viz http://sreview.soc.cas.cz/index.php3?disp=recenzni_rizeni.

²⁰ Viz *call for papers* v *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 41, 2005, 1: 78.

Literatura:

- Barnard, Alan: 2004 – *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloch, Marc: 1995 – Obrana historie aneb povoláním historik. In: *Cahiers de CeFReS* 8. Praha: CeFReS: 108–142.
- Brouček, Stanislav, 2005 – Integrační tendence vietnamského etnika v českém lokálním prostředí. *Český lid* 92: 129–154.
- Budil, Ivo T.: 2001 – *Za obzor Západu. Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase*. Praha: Triton.
- Budil, Ivo T., 2003 – *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton (4. přepracované a doplněné vyd.).
- Hanzl, Zdeněk: 2004 – Post scriptum k příspěvku Petra Skalníka. *Český lid* 91: 292–294.
- Haukanes, Haldis: 2004 – *Velká dramata – obyčejné životy. Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hendl, Jan: 2005 – *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Holý, Ladislav: 2001 – *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hubinger, Václav: 2005 – Přemítání vysloužilého ovocnáře aneb kulturní/sociální antropologie versus etnografie/etnologie? *Český lid* 92: 72–85.
- Jakoubek, Marek: 2004 – *Romové – konec (ne)jednoho mýtu. Tractatus culturo(mo)logicus*. Praha: Socioklub.

- Jakoubek, Marek – Hirt, Tomáš (eds.): 2004 – *Romové: Kulturologické etudy. Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace*. Plzeň: A. Čeněk.
- Jakoubek, Marek – Poduška, Ondřej (eds.): 2003 – *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk.
- Kandert, Josef (ed.): 2004 – *Jihomoravský venkov po socialismu*. Praha: Matfyzpress.
- Kandert, Josef: 2004a – *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum.
- Kanovský, Martin: 2004 – *Kultúrna a sociálna antropológia. Osobnosti a teórie*. Bratislava: Chronos.
- Kokaisl, Petr: 2004 – Sociální/kulturní antropologie: „K čemu mně to bude?“ *Český lid* 91: 291–292.
- van der Leeuw, Gerardus: 1967 – *Religion in Essence and Manifestation*. Gloucester: P. Smith.
- Lodge, David: 1993 – *Hostující profesori*. Praha: Knižní klub.
- Lozoviuk, Petr: 2005 – *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. Pardubice 2005: Univerzita Pardubice.
- Macháček, Martin: 2004 – *Česká ekonomie v post-transformační éře: plyne s hlavním proudem, či hledáme vlastní témata výzkumu? Empirická analýzy publikací v akademických časopisech*. Praha: NHÚ J. Hlávky.
- Macháček, Martin – Kolcunová, Eva: 2005 – Jak se v ČR žije kandidátům na docenty a profesory? Analýza publikačních aktivit v ekonomických disciplínách. *Finance a úvěr/Czech Journal of Economics and Finance* 55: 11–12: 563–577.
- Majerová, Věra – Majer, Emerich: 2003–2005 – *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství*. 2 sv. Praha: ČZU.
- Matoušek, Václav: 2004 – Poznámky ke vztahu archeologie a kulturní/sociální antropologie. *Český lid* 91: 395–406.
- Navrátilová, Alexandra: 2004 – *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad.
- Nešpor, Zdeněk R.: 2004 – Mezi zjevením a jeho sociologickou interpretací aneb in margine k článku Barbory Spalové. *Biograf, Časopis nejen pro biografickou a reflexivní sociologii* 33: 69–78.
- Nešpor, Zdeněk R.: 2005 – České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. *Soudobé dějiny* 12: 2: 245–284.
- Nešpor, Zdeněk R.: 2005a – Dvojitý život historické antropologie. Institucionální (ne)porozumění mezi historiky, sociology a sociálními antropology. *Dějiny – teorie – kritika* 1: 87–114.
- Nešpor, Zdeněk R. – Horský, Jan: 2004 – Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepiscetví, sociologie a sociální antropologie. *Kuděj, Časopis pro kulturní dějiny* 1: 61–81.
- Nešpor, Zdeněk R. – Jakoubek, Marek: 2004 – Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi. *Český lid* 91: 53–79.
- Nyíri, Pál: 2005 – Mobilita, podnikání a sex. Příběhy modernosti a čínské ženy žijící v Maďarsku. *Biograf, Časopis nejen pro biografickou a reflexivní sociologii* 36: 3–23.
- Petrovský, Eduard: 2005 – „Impact Factor“ a hodnocení kvality vědeckého časopisu. *Akademický bulletin* 9: VI – IX.
- Rataj, Tomáš – Ratajová, Jana: 2004 – Úvodní slovo. *Kuděj, Časopis pro kulturní dějiny* 2: 1–2.
- Silverman, David: 2005 – *Jako robíť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar.
- Skalník, Petr: 2002 – Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989. Zpráva pozorujícího účastníka. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 38: 1–2: 101–115.
- Skalník, Petr: 2002a – Komentář k článku Davida Scheffela a Josefa Kanderta „Politika a kultura v české etnografii“. In: M. Holubová – L. Petrářová – J. Woitsch (eds.): *Česká etnologie 2000*. Praha: EÚ AV ČR: 231–234.
- Skalník, Petr: 2004 – Co má a co nemá smysl? *Český lid* 91: 287–290.
- Solar, J.: 1938 – *Půjde to! Breviář šťastného člověka*. Praha: vl. n.

- Soukup, Václav: 2004 – *Dějiny antropologie. Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie*. Praha: Karolinum.
- Třeštík, Dušan: 2004 – O dějinách a paměti. *Dějiny – teorie – kritika* 1: 107–113.
- Tucker, Aviezer: 1997 – Krize českých vysokých škol. *Kritická příloha Revolver revue* 8: 193–204.
- Turnovec, František: 2005 – Institucionální vědecký kapitál a individuální výkonnost ekonomů v ČR. *Finance a úvěr/Czech Journal of Economics and Finance* 55: 11–12: 531–545.
- Unger, Josef: 2005 – Archeologická antropologie – co je, co není a proč. *Český lid* 92: 69–72.
- Uherek, Zdeněk: 2003 – Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39: 2: 193–216.
- Vařeka, Josef: 2005 – Národopis/etnografie/etnologie a antropologie. *Český lid* 92: 181–189.
- Woitsch, Jiří: 2004 – Nezbyvá než souhlasit! *Český lid* 91: 279–287.
-

Contact: Mgr. et Mgr. Zdeněk R. Nešpor, PhD., Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, 110 00 Praha 1; Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, U kříže 8, 150 00 Praha 5; e-mail: zdenek.nespor@soc.cas.cz

Mgr. Marek Jakoubek, Katedra antropologie, Filozofická fakulta Západočeské univerzity, Tylova 18, 301 25 Plzeň; e-mail: jakoubek@ksa.zcu.cz